

Pregledni naučni rad
UDK:316.624:37.014
DOI:10.7251/ZND2501026B

DEVIJACIJE U DRUŠTVU IZ UGLA SOCIOLOGIJE OBRAZOVANJA

Doc.dr Mario Babić⁴
Doktor pedagoških nauka
Evropski univerzitet „Kallos“ Tuzla

Maja Babić
Profesor njemačkog jezika i književnosti
OŠ Stevan Nemanja, Dragaljevac Gornji, Bijeljina

Apstrakt: Društvenim devijacijama smatraju se ponašanja kojima se krše društvene norme, ugrožavaju društvene vrijednosti i izazivaju reakciju neodobravanja i kažnjavanja. Društvena devijacija je objektivna društvena situacija u kojoj dolazi do: ugrožavanja egzistencije čovjeka; izvitoperenja u sadržajima, oblicima i načinima zadovoljavanja ljudskih potreba; nemogućnosti iskazivanja čovjeka kao radnog i stvaralačkog bića; poremećaj ponašanja i odnosa čovjeka sa drugim ljudima; poremećaj u funkcionisanju ljudskih zajednica i društvenih institucija i sukoba unutar i između globalnih društava, uključujući i njihov raspad i nastajanje. Česta je pojava da su upravo mladi ljudi ti koji su zasluženi za kršenje ovih normi. Ti mladi ljudi na razne načine pokušavaju da iskažu svoje nezadovoljstvo. Bježanje od kuće, iz škole, grafiti, tuče, silovanja, alkoholizam, narkomanija, prostitucija, pljačke i organizovani kriminal su samo neki od vidova ispoljavanja nezadovoljstva i želje za dominacijom od strane mladih. Upravo ovaj rad posmatra devijacije iz ugla sociologije obrazovanja, jer je upravo i faktor niskog nivoa obrazovnih kompetencija često uzrok devijatnog ponašanja kod mladih.

Ključne riječi: sociologija obrazovanja, devijacije, društvo, mladi.

⁴ mrmariobabic@gmail.com

UVOD

Siromaštvo je društveno uslovljen fenomen, a njegov karakter, forme i oblici ispoljavanja mijenjali su se tokom istorije. Univerzalna definicija siromaštva ne postoji, a sinonimi za ovaj pojam su bijeda, socijalna ugroženost, materijalna neobezbjeđenost, socijalna nesigurnost,... Siromaštvo kao društvena kategorija prisutno je još od prvobitnih ljskih zajednica pa sve do danas, modernog doba. Danas se pravi razlika između siromaštva, siromašnih zemalja i siromaštva bogatih zemalja, pa se tako pravi podjela na razvijene i nerazvijene zemlje. Moderne i razvijene zemlje imaju različite strategije, programe, mjere za smanjenje siromaštva i efikasan sistem socijalne zaštite, dok nerazvijene zemlje

imaju veoma ozbiljne ekonomske, socijalne, političke i druge probleme, te nemaju ozbiljnu strategiju i politiku za borbu protiv siromaštva što ih čini zavisnim od razvijenih zemalja (Petrović, 2013). Jedna od posljedica siromaštva jeste i socijalna isključenost, koja zna biti razlog pojavi devijacija i anomalije. Nedostatak materijalnih sredstava te potreba za dominacijom u društvu samo su jedni od razloga koji dovode do ovih pojava. Sve je veći broj prestupa mladih ljudi koji u potrazi za hljebom i zaradom „skrenu“ sa pravog puta i prepuste se, po njima, lakšem načinu zarade, a to su pljačke i kriminal. Podaci govore da je sve više onih koji u potrazi za novcem i većim standardom završavaju po kanzeno-popravnim zavodima. „Svjetska zatvorska populacija raste u više od 70% zemalja svijeta, a u posljednjih nepunih godinu dana povećala se za preko 300.000 osuđenih i lica pod istragom“ (Macanović, 2011:38). Ovakav vid života prati stvaranje različitih subkultura i kontrakultura koje su u suprotnosti sa dominantim sistemom vrijednosti ili ga u potpunosti odbacuju.

Ono na šta ćemo pokušati da ukažemo ovim radom jeste uticaj siromaštva na prestupništvo. Kako i na koji način siromaštvo može da dovede ili dovodi do raznih devijantnih ponašanja i da li je moguće to stanje izbjeći.

NEOBRAZOVANOST I SIROMAŠTVO KAO FENOMEN XXI VIJEKA

Siromaštvo je jedan od glavnih problema današnjice, koji je u velikoj mjeri zahvatio i našu zemlju. Burundi, država u istočnoj Africi, je najsiromašnija država na svijetu, a prosječna plata koji ljudi u toj zemlji zarade iznosi 90 američkih dolara za godinu dana (Burundi, Wikipedia). Smanjivanje siromaštva je i jedan od ciljeva strategije koju je donijela Evropska Unija, „Evropa 2020“, u kojoj se u milenijumskim razvojnim ciljevima navodi da je do 2020.godine potrebno da barem 20 miliona ljudi manje nego sada živi u siromaštvu ili u

opasnosti od siromaštva i socijalne isključenosti (Strategija „Evropa 2020“). Prema istraživanju NVO Karitas, u Bosni i Hercegovini 18% stanovnika živi ispod granice siromaštva, a čak 48% njih na granici siromaštva ili socijalne isključenosti (NVO Karitas 2014). Iz godine u godinu stanje se pogoršava, a broj siromašnih i socijalno ugroženih iz dana u dan raste usljed vrlo teške unurašnje ekonomske situacije, kao i učinaka svjetske ekonomske krize. Istraživanje koje je 2012. sproveo Ministarstvo porodice, omladine i sporta u Vladi Republike Srpske u saradnji sa NVO Perpetuum mobile Banja Luka, pokazalo je da su najveći problemi mladih danas “nezaposlenost, opšte siromaštvo i korupcija, materijalna zavisnost od roditelja, alkoholizam, zanemarenost od vlasti te nedostatak kulturnih sadržaja” (Položaj i potrebe mladih u ruralnim područjima Republike Srpske – rezultati istraživanja 2012:38). UNDP donosi istraživanje koje pokazuje da su troje od četvoro mladih ljudi nezaposleni, većina ih nije u braku i najčešće su pesimistični kada je u pitanju njihova budućnost. Istraživanje je takođe pokazalo da je čak 63,1% mladih ljudi u Bosni i Hercegovini nezaposleno (Milenijumski razvojni ciljevi UN). Siromaštvo je u uskoj vezi sa društvenom isključenosti. „Koncept društvene isključenosti doprinosi tome da se naglasi stav da siromaštvo ne znači jedino nedostatak materijalnih resursa, već i oskudnu participaciju u društvenom životu“ (Petrović, 2013:61). Kako pojam društvene isključenosti obuhvata pojmove i marginalizacije i diskriminacije uviđamo da sami ovi pojmovi mogu da budu u vezi i sa pojmom devijacija. Često, ljudi koji su kao djeca bili diskriminirani i marginalizovani, kada malo odrastu, traže načine da to „isprave“. Ti mladi ljudi često postaju naslinici i delikventi, kako bi se osvetili za prethodno zanemarivanje i kako bi ih se drugi bojali i time obezbijedili sebi dominaciju i sigurnost da se diskriminacija više ne ponovi. Duhovno siromaštvo može ugroziti opstanak na sličan način kao i materijalno, pogotovo u onim zajednicama koje nemaju uvid u duhovne kapacitete i potrebe svojih članova ili, zbog materijalnog siromaštva, nisu u stanju da im obezbede duhovnu nadgradnju. Zbog toga su mnoge takve zajednice propadale i nestajale, bez obzira na njihovu prvobitnu materijalnu moć. Materijalna oskudica, koja s vremena na vreme pogađa većinu osoba ili društvenih grupa, nije siromaštvo, ali samo ukoliko je u okvirima koji ne ugrožavaju opstanak i/ili kvalitet života pojedinca ili društvene grupe. S druge strane, bilo kakva oskudica koja ugrožava psihofizički integritet pojedinca ili društvene grupe, smatra se siromaštvom i, izuzev slučajeva dobrovoljnog odricanja (kao podvižništvo monaha ili svojevoljno odricanje od nepotrebnog i suvišnog), smatra se problemom pojedinca, porodice i države.

DEVIJACIJE U DRUŠTVU

Društveno devijantnim ponašanjima smatraju se svi vidovi osujećenja, izvitoperenja ili nemogućnosti zadovoljavanja ljudskih potreba u kvalitativnom i kvantitativnom smislu. Često su devijantne osobe u stvari osobe koje su pogođene socijalnim problemom i koje zbog toga prestanu njegovati određene društvene vrijednosti ili zbog potrebe da riješe taj problem, rade sve što misle da je potrebno, pa makar to bilo i protiv normi i pravila datog društva. Socijalni problemi koji najčešće pogađaju društvo i uzrok su mnogih devijantnih ponašanja jesu: siromaštvo, nezaposlenost, demografske krize, migracije, starenje stanovništva, invaliditet, isbjeglištvo i raseljenje i sl. Ovi problemi su prisutni u svim društvima i nemoguće ih je izbjeći bez djelovanja zajednice, odnosno društva u cjelini. Upravo nedjelovanje društva na vrijeme i neposvećivanje dovoljno pažnje ovim problemima, dovodi pojedince u nezgodnu situaciju, u kojoj su prepušteni sami sebi. Međutim, različite potkulture, unutar jednog društva, takođe mogu da budu sklone devijantnim ponašanjima. „Potkultura označava postojanje skupa normi, vrijednosti i obrazaca ponašanja koji se razlikuju od dominirajućeg sistema vrijednosti i kulture nekog globalnog društva“ (Milosavljević, 2009:181). Socijalni status unutar jedne potkulture stiče se po mjerilima i standardima ovih grupa. Jedna od bitnih potkultura za ovaj rad jeste svakako i delikventna potkultura koja dobija sve više značaja među mladima iz nižih slojeva društva. Ova potkultura je vid nasilne i devijantne potkulture, kojoj se priključuju maloljetni delikventi kako bi opravdali svoja uvjerenja, stekli određen status u društvu i postali dominantni.

Devijacije su u velikoj mjeri prisutne u savremenom društvu. Tranzicioni period u kojem se nalazi naše društvo, neoliberalizam koji nam se nameće od strane većih svjetskih sila su svakako velike stvari za naše društvo, koje se ne bori mnogo sa ovim promjenama. Upravo zbog toga ljudi su (posebno mladi) skloni raznim vrstama ponašanja (najčešće devijantnih) kako bi uspjeli da opstanu u ovakvom društvu, kako bi uspjeli da prate tokove i zahtjeve ovog društva i da budu dio njega.

MLADI I DEVIJACIJE

Društvenim devijacijama smatraju se ponašanja kojima se krše društvene norme, ugrožavaju društvene vrijednosti i izazivaju reakciju neodobravanja i kažnjavanja. Prema Milosavljeviću „Društvena devijacija je objektivna društvena situacija u kojoj dolazi do: ugrožavanja egzistencije čovjeka; izvitoperenja u sadržajima, oblicima i načinima zadovoljavanja ljudskih

potreba; nemogućnosti iskazivanja čovjeka kao radnog i stvaralačkog bića; poremećaj ponašanja i odnosa čovjeka sa drugim ljudima; poremećaj u funkcionisanju ljudskih zajednica i društvenih institucija i sukoba unutar i između globalnih društava, uključujući i njihov raspad i nastajanje“ (Milosavljević, 2009:102). Česta je pojava da su upravo mladi ljudi ti koji su zasluženi za kršenje ovih normi. Ti mladi ljudi na razne načine pokušavaju da iskažu svoje nezadovoljstvo. Bježanje od kuće, grafiti, tuče, silovanja, alkoholizam, narkomanija, prostitucija, pljačke i organizovani kriminal su samo neki od vidova ispoljavanja nezadovoljstva i želje za dominacijom od strane mladih. Sve je veći broj mladih koji su skloni devijantnim ponašanjima. Bosna i Hercegovina, kao zemlja u tranziciji i zemlja čiji narod je u velikoj mjeri pogođen socijalnim slučajevima, svakako je i na udaru raznih delikventnih ponašanja od strane mladih ljudi. Najčešće su ta ponašanja bila način da se iskaže nezadovoljstvo mladih. Takođe, veliki uticaj na devijantna ponašanja mladih imaju mediji. Mediji su masovno sredstvo komunikacije bez kojeg je skoro i nemoguće zamisliti život u dvadeset i prvom vijeku. Ono što je loša strana medija svakako jesu programi koji sadrže velike količine nasilja, a koji su svakodnevno dostupni mladim ljudima. Još jedna jako važna stvar u pitanju mladih i devijacija jeste porodica. Porodica kao primarna društvena grupa ima veliki uticaj na mlade ljude. U društvu gdje vlada poremećen sistem vrijednosti veoma je važno pažnju pokloniti porodici, iz koje sve dolazi. Mladi su skloni oponašanju svojih roditelja što znači da mladi ljudi koji odrastaju u nezdravoj porodičnoj sredini, često i sami postanu skloni devijacijama.

MALOLJETNI PRESTUPNICI I SIROMAŠTVO

Društveno negativno ponašanje maloljetnika zauzima posebno mjesto u sistemu društvenog reagovanja. Ne malo maloljetnika je sklono raznim devijacijama kao što su pljačke, organizovani kriminal, priključivanje raznim grupama organizovanog kriminala i sl. Obično ti mladi koji prihvataju sistem vrijednosti različitih kriminogenih grupa u vođama tih istih grupa (bandi) vide idole. Ljude koji će im pomoći da se riješe siromaštva i bijede i da postanu „neko“ i „nešto“. Kako je ekonomski položaj pojedinca određen njegovim položajem na tržištu rada, jer mogućnost obavljanja radnih aktivnosti znači i ostvarivanje novčanih prihoda, a naša zemlja je jedna od siromašnijih zemalja svijeta, teško je te prihode i ostvariti. Potreba za materijalnom sigurnošću je izražena kod svih ljudi, a posebno kod mladih, koji u jeku mladosti, snage i energije imaju potrebu da dominiraju i da se pokažu u društvu. Kako svi nemaju te mogućnosti, česta je pojava da se ti mladi ljudi koji nisu u poziciji da budu

dominantni u društvu, prepuštaju kriminalu kako bi pokazali svoju snagu. Odatle i uključivanje u različite kriminalne organizacije (bande). Nije rijetka pojava da ti mloljetnici (najčešće momci), koji ulaze u takve grupe, budu šegrti vođama tih istih grupa kako bi se dokazali i zauzeli neki status unutar te grupe. Maloljetni prestupnici kao i krivična djela koja su napravili sve više dobijaju pažnju javnosti. Sve se više pažnje posvećuje i resocijalizaciji tih maloljetnika i radu na prevenciji delinkventnih ponašanja. „U literaturi se ističe da je kazna prema maloljetnicima izgubila svoj retributivni karakter i da je njena primjena ograničena, zavisno od: uzrasta i zrelosti maloljetnika, kao i izvršenog krivičnog djela“ (Konstantinović-Vilić, Kostić, 2011:295). Sve češća je pojava upućivanja maloljetnika u dnevne centre za maloljetne prestupnike, kako bi se izbjegla zatvorska kazna (ukoliko je to moguće) i kako bi se intenzivnije radilo na procesu resocijalizacije i prevaspitanja tih maloljetnih lica. „U praksi se prevaspitni rad uglavnom zasniva na jednom vidu bihejvioralne terapije, odnosno na uslovljavanju, što znači da se motivisanje za rad, školovanje i ponašanje u skladu sa kućnim redom zasniva na kazni i nagradi“ (Macanović, 2011:59). Pokazalo se da kazne i nagrade predstavljaju osnovni metod prevaspitnog djelovanja. Ono što je očigledno jeste da se i kažnjavanje i nagrađivanje međusobno dopunjuju i da se ne smije zanemariti važnost ni jednog ni drugog.

Međutim, samoj pojavi mladih prestupnika treba posvetiti posebnu pažnju. Kako i na koji način mladi postaju delikventi, da li je samo siromaštvo uzrok pojavi devijantnih ponašanja samo su neka od pitanja na koje još uvijek treba dati odgovore.

ZAKLJUČAK

Polazeći od gore navedenih činjenica, dolazimo do zaključka da je današnje društvo zahvaćeno nizom problema, a jedan od njih jeste i maloljetnička delinkvencija, koja sve više dobija maha. Mladi ljudi su sve više skloni prestupništvu, a mnogo je razloga za to. Siromaštvo je svakako jedan od njih. Siromašni i nemoćni mladi imaju potrebu da se dokažu u društvu u kojem trenutno pobjeđuju bogati i moćni. Kako bi sve to postigli i kako bi se dokazali u društvu, mladi ljudi su spremni da na razne načine ostvare te ciljeve. Često u pokušaju ostvarivanja tih ciljeva i želje za dominacijom, mladi ljudi “skrenu” sa puta pozitivnih društvenih vrijednosti i radnji. Često se ti mladi ljudi nađu u drugom svijetu, svijetu nasilja, anomalije, svijetu u kojem vladaju određene društvene potkulture ili kontrakulture, svijetu u kojem vladaju potpuno drugačije

norme i pravila. Moć i bogatstvo su stvari koje najviše privlače mlade ljude. neki od mladih ljudi su spremni da se na svaki mogući način dokopaju tih ciljeva. U tom hiru, obično se ne bira sredstvo da se ostvari željeni cilj. Moć je potreba, a novac je način postizanja te potrebe. Siromašni mladi, mladi koji su pogođeni socijalnim slučajem nisu u mogućnosti da dosegnu grane moći. Često ti mladi ljudi, koji su zbog svog položaja socijalno isključeni, ostanu na margini društva i nikada se ne probiju. Samo oni koji su spremni dati o svaku cijenu “isplivaju”, postaju delinkventi i primjećeni od strane društva, ali u negativno kontekstu.. Ono što smo vidjeli kad zaključak jeste da je mlade ljude, koji su ušli u svijet anomalije, potrebno prihvatiti kao ravnopravne članove društva kojima je potrebna pomoć da ponovo postanu dio istog. “Osnovni smisao resocijalizacije sastoji se u osposobljavanju zatvorenika da poštuju društvene vrijednosti i da se na toj osnovi ponovo uključe u društvo” (Macanović, Nadarević, 2014:101). Kako bi se ti mladi ljudi ponovo vratili u društvo, potrebno je raditi sa njima, pokazati im prave vrijednosti, učiti ih da rade, da korisno provode svoje vrijeme, empatiju i sl. A sve to s ciljem ponovog vraćanja na pravi put.

LITERATURA

1. Macanović, N. (2011.) *Resocijalizacija osuđenih lica*, Banja Luka: Besjeda.
2. Macanović, N., Damir Nadarević (2014.) *Penološka andragogija* Banja Luka: Evropski defendologija centar.
3. Milosavljević, M. (2009.) *Osnove nauke socijalnog rada*, Banja Luka: Filozofski fakultet.
4. Ministarstvo porodice, omladine i sporta u Vladi Republike Srpske (2012.) *Istraživanje – Položaj i potrebe mladih u ruralnim područjima u Republici Srpskoj* Banja Luka: Ministarstvo porodice, omladine i sporta.
5. Petrović, J. (2013.) *Nemam, dakle ne postojim*, Banja Luka : Fakultet političkih nauka Banja Luka.
6. Burundi. Na stranici: www.wikipedia.org Očitano: 12.11.2024.
7. *Strategija „Evropa 2020“* Na stranici: www.ba.undp.org .Očitano: 11.11.2024.
8. *Saopštenje za javnost povodom obilježavanja Svjetskog dana Socijalne pravde*. NVO Karitas. Na stranici: www.bhrt.ba .Očitano:13.01.2015.
9. *Milenijumski razvojni ciljevi UN*. Na stranici: www.ba.undp.org. Očitano: 11.10.2024.

***DEVIATIONS IN SOCIETY FROM THE POINT OF VIEW OF
SOCIOLOGY OF EDUCATION***

Abstract: Social deviations are behaviors that violate social norms, threaten social values and cause a reaction of disapproval and punishment. Social deviance is an objective social situation in which: endangering human existence; distortions in the contents, forms and ways of satisfying human needs; the impossibility of expressing man as a working and creative being; disorder of behavior and human relations with other people; disruption in the functioning of human communities and social institutions and conflicts within and between global societies, including their disintegration and emergence. It is often the case that it is young people who are to blame for violating these norms. These young people try to express their satisfaction in various ways. Running away from home, from school, graffiti, fights, rapes, alcoholism, drug addiction, prostitution, robberies and organized crime are just some of the manifestations of dissatisfaction and desire for domination by young people. This paper looks at deviations from the point of view of the sociology of education, because the factor of low level of educational competencies is often the cause of deviant behavior among young people.

Keywords: sociology of education, deviations, society, youth.